

17.6.2005

2885/4/03

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Pasi Pölönen

KUOLINPESÄOSUUKSIEN ULOSMITTAUS

1

KANTELU

Kantelija pyysi 9.12.2003 päivätyssä kirjeessään oikeusasiamiestä tutki maan Joensuun kihlakunnan ulosottoviraston avustavan ulosottomiehen menettelyä kuolinpesäosuuksien ulosmittauksessa. Kantelijan mukaan avustava ulosottomies laiminlöi tehdä kantelijalle ennakoilmoitusta ulosmittauksesta. Kantelijan mukaan tästä aiheutui hänelle henkistä kärsimystä, eikä hän voinut ulosmittaustoimituksissa valvoa oikeuksiaan. Kantelijan mukaan hänelle ei myöskään lähetetty maksukehotuksia ennen ulosmittauksia.

- - -

3

RATKAISU

3.1

Tapahtumat

Avustava ulosottomies ulosmittasi 25.7.2003 kantelijan kuolinpesäosuuden hänen kuolleen isänsä jälkeen. Johtava kihlakunnanvouti peruutti ulosmittauksen 20.8.2003 päätöksellään. Päätöksen mukaan kantelija oli luopunut isänsä jälkeen tulevasta perinnöstä.

Avustava ulosottomies ulosmittasi 21.11.2003 kantelijan kuolinpesäosuuden hänen kuolleen äitinsä jälkeen. Johtava kihlakunnanvouti peruutti tämän ulosmittauksen 28.11.2003 päätöksellään. Päätöksen mukaan kantelija oli 15.11.2003 luopunut äitinsä jälkeen mahdollisesti tulevasta perinnöstä.

3.2

Ennakoilmoitus pesäosuuden ulosmittauksesta

Avustava ulosottomies kertoi 14.4.2004 selvityksessään, että kummastakaan kantelussa tarkoitettua ulosmittauksesta ei toimitettu ennakoilmoitusta velalliselle, koska vallitsevan ulosottokäytännön mukaan täytäntöönpano muuten olisi saattanut vaarantua. Selvityksen mukaan kantelija oli 5.3.2001 velallisselvityksessä ilmoittanut luopuneensa pesäosuudestaan isänsä jälkeen, mutta että kirjallista luopumisilmoitusta ei toimitettu Joensuun kihlakunnan

ulosottovirastoon ennen ulosmittauksen suorittamista. Selvityksen mukaan kirjallista luopumisilmoitusta ei ollut käytettävissä ulosottovirastossa myöskään ennen kantelijan äidin jälkeen tulevan perintöosuuden ulosmittausta.

Johtava kihlakunnanvouti totesi 22.11.2004 lausunnossaan, että ulosottolain tapahtuma-aikaan voimassa olleen 3 luvun 26 §:n mukaan ennakkoilmoitus oli annettava, jos ulosmittaus toimitettiin kuoleen henkilön pesässä. Kuolinpesäosuuden ulosmittaus ei sitä vastoin edellyttänyt ennakkoilmoitusta. Säännöksen mukaan ennakkoilmoitus oli toisaalta annettava, jos ulosmittaus velallisen omaisuutta, joka sijaitti muualla kuin hänen kotipaikkakunnallaan ja jota velallinen ei ollut antanut ulosmittattavaksi.

Johtava kihlakunnanvouti totesi, että ulosottolain 3 luvun 21 §:n (389/1973) mukaan pesäosuuden ulosmittaus toimitetaan siellä, missä perinnönjättäjällä on ollut asunto tai kotipaikka. 25.7.2003 toimitetun ulosmittauksen aikaan kantelija asui Joensuussa, joka oli myös ollut hänen isänsä kotipaikka. Näin ollen ennakkoilmoitusta ei johtavan kihlakunnanvoudin mukaan tarvinnut antaa. Sen sijaan 21.11.2003 toimitetun ulosmittauksen aikana kantelija asui - - - kunnassa.

Johtava kihlakunnanvouti kertoi, että vallitsevassa pesäosuuksia koskevassa ulosottokäytännössä ennakkoilmoitusta ei ole annettu sen vuoksi, että usein velalliset luopuisivat välittömästi osuudestaan kuolinpesään saatuaan ennakkoilmoituksen tulevasta ulosmittauksesta. Hän katsoi, että ennakkoilmoitus ei ole sitova velallista vastaan, vaan hän voi aina luopua pesäosuudestaan ennen ulosmittausta. Hänen mukaansa pesäosuuden ulosmittauksessa on siten aina otettava huomioon omaisuuden hukkaamisvaara. Ennakkoilmoituksen tekemisellä velalliselle on johtavan kihlakunnanvoudin mukaan lähes sama merkitys kuin kehotuksella luopua pesäosuudesta. Hän piti vallitsevaa oikeuskäytäntöä puolustettavana velkojien saamisten turvaamiseksi.

Totean, että tapahtuma-aikaan voimassa olleen ulosottolain 3 luvun 26 §:n 1 momentin (389/1973) mukaan tuomion nojalla, joka ei ole saanut laillista voimaa, älköön ulosmittausta velallisen poissa ollessa toimitettako, ellei velalliselle ole 27 §:n mukaisesti ilmoitettu, että saamista on ulosmittattavaksi pyydetty taikka ellei ole syytä luulla, että hän ulosmittausta välttääkseen piilee tai on matkustanut pois.

Säännöksen 2 momentin mukaan, sama olkoon laki, milloin ulosmittaus on tehtävä kuolleen miehen pesästä tahi velallisen omaisuudesta, joka on muualla kuin hänen kotipaikkakunnallaan ja jota velallinen ei ole antanut ilmi ulosmittattavaksi; ja pidettäköön edellisessä tapauksessa velallisena se, joka lain mukaan on velvollinen pesää hoitamaan tahi joka on pesän osakas.

Johtavan kihlakunnanvoudin lausunnossa esitetty näkemys siitä, että tapahtuma-aikaan voimassa olleen ulosottolain 3 luvun 26 §:n mukaan kuolinpesäosuuden ulosmittaus ei edellytä ennakkoilmoitusta, on oikea tulkinta. Säännöksen edellyttämä ennakkoilmoitus koski yhtäältä ulosmittausta, joka tehtiin "kuolleen miehen pesästä" ja toisaalta tilannetta, jossa ulosmittaus kohdistui velallisen omaisuuteen "joka on muualla kuin hänen kotipaikkakunnallaan". Ensiksi mainittu

tilanne ei tule käsillä olevassa tapauksessa kyseeseen, koska kantelija oli ulosoton velallinen, eikä siis säännöksen edellyttämin tavoin perinnönjättäjä, jonka velasta olisi ollut kysymys (ks. *Hormia, Lauri*, Ennakoilmoituksesta ulosmittauksessa, LM 1981 s. 148–149).

Tulkinnanvaraisempana on pidettävä sitä, voidaanko kantelijan pesäosuutta pitää ulosottolain 3 luvun 26 §:n 2 momentin tarkoittamana "velallisen omaisuutena, joka on muualla kuin hänen kotipaikkakunnallaan". Pesäosuuden "sijainnin" määrittäminen on ylipäätään ongelmallista. Pesäosuuden ulosmittaus ei ole sama asia kuin jako-osuuden ulosmittaus, koska vasta perinnönjaon jälkeen selviää, mitä konkreettista omaisuutta velalliselle tulee.

Oikeuskirjallisuudessa onkin katsottu, että pesäosuuden ulosmittaus on vain ensimmäinen (valmistava) vaihe, joka merkitsee lähinnä maksukiellon antamista (ulosottolain 4 luvun 18 §) ja joka luo velkojalle tietynlaisia kuolinpesän hallintoon liittyviä oikeuksia. Vasta myöhemmin, perinnönjaon tapahduttua, voi täytäntöönpanoviranomainen toisessa vaiheessa suorittaa uuden, normaalit vaikutukset omaava ulosmittauksen velallisperilliselle tulleeeseen omaisuuteen kohdistuen (ks. *Aarnio, Aulis*: Ulosmittauksesta kuolinpesässä. LM 1970 s. 329-).

Kuolinpesään saattaa kuulua periaatteessa kaikenlaista omaisuutta, ja tämä omaisuus saattaa sijaita useassa eri paikassa. Mielestäni on tulkinnanvaraista, onko asiaa lähestyttävä yksiselitteisesti selvityksessä esille otetun ajattelumallin mukaisesti, jonka mukaan perinnönjättäjän viimeisen kotipaikan (ulosottolain 3 luvun 21 §:n mukaisen pesäosuuden ulosottopaikan) suhde velallisen kotipaikkaan ratkaisisi sen, milloin ennakoilmoitus on tehtävä. Käsitykseni mukaan ulosottolain 3 luvun 26 §:n 2 momentin jälkimmäisen tilanteen – ja ylipäätään aikaisemmin voimassa olleen lain pääsäännön siitä, ettei ennakoilmoitusta tarvitse tehdä – tausta-ajatuksena on ollut se, että ulosotto säännönmukaisesti toimitetaan velallisen luona (eikä ulosottomiehen virkahuoneessa). Säännöksellä olisi siis tarkoitettu nimenomaan "konkreettisia" esineitä (kiinteitä tai irtaimia), jotka fyysisesti sijaitsevat muualla kuin velallisen luona, ja joiden ulosotosta velallinen ei siten ulosmittaustoimituksen yhteydessä tule saamaan tietoa. Tässä mielessä voidaan pitää kyseenalaisena, tuliko säännöstä soveltaa ulosoton kohteena erityisasemassa olevan pesäosuuden ulosmittaustilanteessa. Ennakoilmoituksen tekemisen puolesta puhuvat kuitenkin yleiset prosessiperiaatteet kuten kuulemisperiaate ja oikeus hyvään hallintoon.

Totean, että 1.3.2004 voimaan tulleeeseen ulosottolain 3 luvun 32 §:ään (679/2003) otettiin sittemmin yleissäännös kuulemisesta. Lain esitöiden mukaan säännöksellä pyrittiin toteuttamaan oikeusturvaa perustuslain 21 §:n 2 momentissa edellytetyllä tavalla ja lähentämään ulosottomenettelyä kuulemisperiaatteen osalta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vaatimuksiin nähden (HE 216/2001 vp s. 121–122). Nyt voimassa olevat lain säännökset vireilletuloilmoituksesta ja ulosmittauksen ennakoilmoituksesta edellyttävät, että velallinen saa tiedon joko asian vireilletuloilmoituksen tai ulosoton ennakoilmoituksen kautta, ellei ole aihetta olettaa, että ilmoitus

tuntuvasti vaikeuttaa täytäntöönpanoa. Velallisen kuuleminen on siis asetettu selkeäksi pääsäännöksi. Uusien säännösten mukaan ulosottomiehellä on mahdollisuus turvautua myös väliaikaistoimiin saatavan turvaamiseksi. Tämä on mahdollista myös ehdollisena esimerkiksi etsittäessä velalliselle kuuluvaa omaisuutta, jos siihen on perusteltua aihetta. Tämänkin säännöksen (UL 3:18) osalta on hallituksen esityksen (HE 216/2001 vp) perusteluissa korostettu tapauskohtaista harkintaa erityisesti ottaen huomioon suhteellisuusperiaatteen.

Toisin kuin nyt, aikaisemmin voimassa olleessa ulosottolainsäädännössä, joka tuli sovellettavaksi käsillä olevassa tapauksessa, ei siis ollut yleistä säännöstä asianosaisten kuulemisesta. Kuulemisperiaatteen osalta perus- ja ihmisoikeusmyönteisempi laintulkinta olisi silti ollut mahdollista jo aikaisemman lain voimassa ollessa. Aikaisemmassa oikeuskäytännössä ennakoilmoituksen tekemättä jättämiseen on myös liittynyt ankara oikeusseuraamus, koska ulosotto on saatettu kumota virheellisen menettelyn johdosta (ks. KKO 1949 II 264 ja KKO 1978 II 106).

Johtava kihlakunnanvouti on lausunnossaan katsonut, että omaisuuden sijainnin johdosta ennakoilmoitus olisi toisessa tapauksessa pitänyt tehdä. Edellä olen pitänyt tätä omaisuuden sijaintiin perustuvaa lähestymistapaa tulkinnanvaraisena. Tästä syystä en katso, että ulosottoviranomaisen tulkinta olisi ollut selvästi virheellinen tai lainvastainen. Tilanteen ollessa jossain määrin tulkinnanvarainen olisi ennakoilmoituksen tekeminen siis mielestäni ollut perustellumpaa tulkittaessa oikeusturvaa koskevaa perusoikeutta perusoikeusmyönteisesti.

Selvityksessä ja lausunnossa ennakoilmoituksen tarpeettomuutta on lisäksi joka tapauksessa perusteltu hukkaamisvaaran osalta tavalla, johon katson olevan tarpeellista puuttua. Avustava ulosottomies ja johtava kihlakunnanvouti vetosivat vallitsevaan ulosottokäytäntöön, jonka mukaan pesäosuuden ulosmittauksessa on aina otettava huomioon omaisuuden hukkaamisvaara. Johtavan kihlakunnanvoudin lausunnossa jopa katsottiin, että ennakoilmoitus käytännössä rinnastuu kehotukseen luopua pesäosuudesta. En voi yhtyä tähän näkemykseen.

Tapahtuma-aikaan voimassa olleen ulosottolain 3 luvun 21c §:n (171/1997) nojalla ulosottomies voi, vaikka hän normaalien toimivaltasäännösten taikka asian siirtämistä ja virka-apua koskevien säännösten nojalla ei olisi asiassa toimivaltainen, välittömästi ulosmitata omaisuutta missä tahansa joko yleisen toimivallan nojalla taikka sillä perusteella, että velallisen omaisuutta on ulosottomiehen toimialueella, jos täytäntöönpano muuten saattaisi vaarantua. Lainkohdan mukaan 3 luvun 26 §:n ennakoilmoitussäännöstä ei sovelleta, mikäli ulosmittaus tapahtuu edellä mainitulla perusteella.

Siitä, mitä ulosottolain 3 luvun 21c §:ssä tarkoitettiin ilmaisulla "täytäntöönpano saattaisi vaarantua", ei saa viitteitä ulosottolain muuttamista tältä osin koskeneen hallituksen esityksen perusteluista (HE 145/1996 vp). Täytäntöönpanon vaarantumisen tarkoitettiin kuitenkin ennen kaikkea sitä, että

velallinen piilottaa ja hukkaa ulosmitattavaa omaisuuttaan. Tällöin täytäntöönpanotoimen yllätyksellisyys on ulosoton tuloksellisuuden kannalta tärkeää. Korkein oikeus on ennakkoratkaisussaan KKO 2001:20 ottanut kantaa siihen, millaisiin seikkoihin arvio täytäntöönpanon vaarantumisesta on perusteellinen. Kysymyksessä olevassa tapauksessa, jossa ulosmittauksen kohteena oli moottoripyörä, pidettiin rekisterimerkintöjen (rekisteröity velallisen pojan omistukseen) lisäksi merkittävänä seikkana sitä, että velallinen ei ottanut yhteyttä ulosottomieheen huolimatta kirjeitse lähetetystä maksukehotuksesta ja velallisen vaimon välityksellä jätetystä yhteydenottopyynnöstä.

Katson (kuten 3.9.2003 antamassani päätöksessä dnro 2409/4/01), että ulosottolain 3 luvun 21c §:n tulkinta, jonka mukaan säännös tietyn tyyppisen omaisuuden osalta antaisi ulosottomiehelle toimivallan katsoa – tapauksen olosuhteista riippumatta – että velallinen saattaa pyrkiä siirtämään omaisuuttaan ulosoton ulottumattomiin, ei ole lähtökohtaisesti sopusoinnussa oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja Suomen perustuslaissa asetettujen vaatimusten kanssa; onhan oikeus tulla kuulluksi yksi keskeisimmistä oikeusturvan takeista. Ennakoilmoitussäännöksillä on tärkeä merkitys velallisen ennakkollisena oikeussuojakeinona. Velallinen voi ennakoilmoituksen perusteella tehdä väitteitä muun muassa saatavan täytäntöönpanokelpoisuudesta ja lakkaamisesta sekä käyttää oikeuttaan osoittaa tiettyä omaisuuttaan ulosmitattavaksi.

Edellä mainitussa korkeimman oikeuden ennakkotapauksessakaan ei ole kiinnitetty huomiota ulosmitattavan omaisuuden realisoinnin helppouteen vaan tapauskohtaisiin velallisen asemaa ja menettelyä koskeviin tosiseikkoihin.

Toisin kuin saamissani selvityksissä mielestäni liian yleistävästi katsottiin, pelkästään ulosmitattavan omaisuuden luonteen perusteella ei voida arvioida käsillä olleen sellaisen hukkaamisvaaran, että ennakoilmoitus olisi voitu jättää tekemättä. Selvityksessä ja lausunnossa ei esitetä mitään konkreettisia seikkoja sille, jotka olisivat perustelleet hukkaamisvaaraa juuri käsillä olevassa tapauksessa.

Saatan Joensuun kihlakunnan ulosottoviraston ja avustavan ulosottomiehen tietoon edellä esittämäni käsityksen hukkaamisvaaran arviointiperusteista samoin kuin näkemykseni ennakoilmoituksen tekemisestä.

3.3

Maksukehotuksen lähettäminen ennen ulosmittausta

Saamissani selvityksissä ei otettu kantaa väitteeseen siitä, että kantelijalle ei olisi lähetty maksukehotuksia ennen ulosottoa. Seikka jää näin ollen epäselväksi. En kuitenkaan pidä lähe mmän selvityksen hankkimista tarpeellisena seuraavassa ilmenevästä syystä.

Totean, että nykyään voimassa olevassa ulosottolain 3 luvun 33 §:ssä (679/2003) säädetään maksukehotuksen tekemisestä vireilletuloilmoituksen yhteydessä pääsääntöisenä menettelynä. Ulosottolaissa ei kuitenkaan tapahtuma-aikaan ollut säännöstä, joka olisi velvoittanut ulosottomiehen lähettämään maksukehotuksen ulosottoon saapuneiden asioiden perimiseksi (ks. mm. *Hormia, Lauri* LM 1981 s. 141–142).

Katson, että avustavalla ulosottomiehellä ei ole ollut lakiin perustuvaa velvollisuutta lähettää maksukehotusta eikä hän nähdäkseni ole ylittänyt harkintavaltansa tältä osin.

4

TOIMENPITEET

Kantelu ei anna aihetta puoleltani muuhun kuin että saatan edellä kohdassa 3.2 tarkoitetun tulkintanäkemykseni ennakoilmoituksen tekemisestä ja hukkaamisvaaran arvioinnista avustavan ulosottomiehen ja Joensuun kihlakunnan ulosottoviraston tietoon.

Kirjeen liitteet palautetaan ohessa.